

دانشگاه معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد
رشته: مدرسی معارف اسلامی
گرایش: اخلاق اسلامی

عنوان:

پیامدهای اخلاقی ماهواره بر خانواده با تأکید بر بازتاب رسانه‌ای

استاد راهنما:

حجت الاسلام و المسلمین جناب آقای دکتر محمد هدایتی

استاد مشاور:

حجت الاسلام و المسلمین جناب آقای دکتر محمدصادق شجاعی

نگارش:

سمیه نعمت‌اللهی

چکیده

سلامت و پایداری خانواده، شرط داشتن جامعه‌ای سالم و پویا است. چرا که جامعه سالم بدون داشتن خانواده سالم تحقق نمی‌یابد و هیچ یک از آسیب‌های اجتماعی بی‌تأثیر از خانواده پدید نیامده‌اند. متأسفانه در سال‌های اخیر با ورود فرهنگ بیگانه و به خصوص شبکه‌های ماهواره‌ای به درون خانه‌ها، خانواده دچار آسیب‌های اخلاقی جدی شده است. که از آن جمله می‌توان در روابط زوجین، به کاهش حیا و غیرت، ترویج هوس خواهی و خیانت؛ و برروابط والدین با فرزندان به کاهش روابط عاطفی، غفلت در فرآیند تربیت، کاهش دینداری، و بر رابطه فرزندان، به بلوغ زودرس جنسی و هرزگی، تضعیف اعتقادات، بحران هویت در سه سطح اخلاقی و تربیتی، شناختی و اعتقادی، عاطفی و روانی، اشاره نمود. این پژوهش با روش تحلیلی - توصیفی و بازتاب رسانه‌ای در صدد بیان این آسیب‌ها و نیز راهکارهای مراقبت خانواده از آن‌ها در سه حوزه فردی، خانوادگی، اجتماعی و (حکومتی) می‌باشد. مهم‌ترین راه مقابله با این پدیده نو ظهور را می‌توان تفکر و تعقل و تقویت آموزه‌های دینی و اخلاقی دانست که هر کسی از این طریق می‌تواند با آگاهی و بصیرت از ورود و تأثیر آن در خانواده جلوگیری کند. همچنین اطلاع رسانی نسبت به اهداف پشت پرده برنامه‌های ماهواره‌ای و بهبود کمی و کیفی برنامه‌های تلویزیونی برای جذب مخاطبان ایرانی، بیش از پیش احساس می‌شود که نقش صدا و سیما به عنوان مهم‌ترین ارگان فرهنگی و دولتی در این زمینه قابل انکار و ضروری می‌باشد. دیگر نهادهای دولتی و اجتماعی نیز باید با اقداماتی نظیر فرهنگ سازی و زمینه سازی تفریحات سالم به وظایف خود در این زمینه عمل کرده تا بتوان حریم خانواده و به تبع آن جامعه را از این آسیب‌ها و پیامدها محفوظ نگه داشت.

واژگان کلیدی

خانواده، اخلاق، تربیت، رسانه، ماهواره.

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات

۸	۱. تبیین و بیان مسئله.....
۹	۲. ضرورت و اهمیت تحقیق.....
۹	۳. پیشینه تحقیق.....
۱۱	۴. پرسش‌های تحقیق.....
۱۱	۴-۱. سؤال اصلی.....
۱۱	۴-۲. سؤالات فرعی.....
۱۱	۵. فرضیه‌های تحقیق.....
۱۱	۶. روش پژوهش.....
۱۲	۷. مفهوم شناسی.....
۱۲	۷-۱. خانواده.....
۱۳	۷-۲. اخلاق.....
۱۴	۷-۳. تربیت.....
۱۵	۷-۴. رسانه.....
۱۵	۷-۵. ماهواره.....

فصل دوم: ماهواره و جایگاه آن

۱۸	۱. پیشینه و سائل ارتباط جمعی.....
۱۹	۲. نظریه‌های رسانه.....
۱۹	۲-۱. نظریه کاشت.....
۱۹	۲-۲. نظریه برجسته سازی یا نظریه دستورکار:.....
۲۰	۲-۳. نظریه الگو برداری.....
۲۱	۲-۴. نظریه گلوله‌ای.....
۲۱	۲-۵. نظریه معنا.....
۲۲	۳. رسانه‌های جمعی.....
۲۴	۴. ماهواره.....
۲۴	۴-۱. نقش ماهواره در ایران.....

- ۲۵ ۲-۴. کارکردهای ماهواره.....
- ۲۶ ۳-۴. انواع برنامه‌های ماهواره ای.....
- ۲۶ ۱-۳-۴. برنامه‌های موسیقی و رقص.....
- ۲۷ ۲-۳-۴. برنامه‌های ورزشی و نمایشی.....
- ۲۷ ۳-۳-۴. برنامه‌های کودک.....
- ۲۷ ۴-۳-۴. خبر و گزارش.....
- ۲۸ ۵-۳-۴. میزگردها و طرح مباحث فرهنگی.....
- ۲۸ ۶-۳-۴. فرهنگ سازی پوشش و مد لباس.....
- ۲۹ ۷-۳-۴. شبکه‌های سیاسی.....
- ۲۹ ۸-۳-۴. فیلم‌ها و مجموعه‌های تلویزیونی.....
- ۳۰ ۴-۴. علل و انگیزه‌های گرایش به ماهواره در خانواده‌های ایرانی.....
- ۳۱ ۱-۴-۴. جو زدگی.....
- ۳۱ ۲-۴-۴. رشد فرزند سالاری.....
- ۳۱ ۳-۴-۴. اعتماد به نفس و غرور بالا.....
- ۳۲ ۴-۴-۴. عدم پوشش آنتن رسانه ملی در برخی مناطق.....
- ۳۲ ۵-۴-۴. بیکاری و تنهایی.....
- ۳۲ ۶-۴-۴. علاقه مندی به اخبار سیاسی.....
- ۳۲ ۷-۴-۴. تفریح و سرگرمی.....
- ۳۳ ۸-۴-۴. متنوع بودن برنامه‌های ماهواره ای.....
- ۳۳ ۹-۴-۴. فیلم‌ها و سریال‌های جذاب و جدید.....
- ۳۳ ۱۰-۴-۴. نا آگاهی وبی اطلاعی.....
- ۳۳ ۱۱-۴-۴. جبران شکست‌های زندگی.....
- ۳۴ ۱۲-۴-۴. مد گرایی و آزاد بودن پوشش و آرایش.....
- ۳۴ ۵-۴. رویکرد انتقادی به ماهواره.....
- ۳۵ ۱-۵-۴. از بین بردن هویت ملی و دینی.....
- ۳۶ ۲-۵-۴. تبلیغ منفی درباره دین و باورهای اعتقادی.....
- ۳۶ ۳-۵-۴. تضعیف و دگرگونی گروه‌های مرجع.....
- ۳۶ ۴-۵-۴. سست شدن بنیان خانواده.....

فصل سوم: پیامدهای منفی ماهواره

۳۹ ۱. زوجین
۳۹ ۱-۱. اخلاقی - تربیتی
۳۹ ۱-۱-۱. کاهش غیرت و حیا
۴۲ ۱-۱-۲. رواج هرزگی
۴۳ ۱-۱-۳. ایجاد روحیه تنوع طلبی جنسی و ترویج هوس خواهی
۴۵ ۱-۱-۴. ترویج وعادی جلوه دادن خیانت زن و شوهر به همدیگر
۴۷ ۱-۱-۵. عدم پابندی به مسئولیت‌های خانوادگی و دگرگونی نقش زوجین
۴۸ ۱-۱-۶. از بین رفتن نقش مدیریت زن در خانه
۴۹ ۱-۲. شناختی - اعتقادی
۴۹ ۱-۲-۱. هویت زدایی از مفهوم وقداست خانواده
۵۱ ۱-۲-۲. سنت ستیزی و تضعیف باورهای دینی
۵۳ ۱-۲-۳. ترویج نگرش‌های فمنیستی
۵۴ ۱-۳. عاطفی - روانی
۵۵ ۱-۳-۱. فقدان روابط صمیمی و عشق و محبت
۵۵ ۱-۳-۲. عدم آرامش و سلامت روان
۵۶ ۲. والدین و فرزندانش
۵۶ ۱-۲. اخلاقی - تربیتی
۵۶ ۱-۱-۲. نا پاکي نطفه
۵۸ ۱-۲-۲. رواج خانواده‌های تک فرزندی
۵۹ ۱-۲-۳. غفلت در فرآیند تربیت
۶۰ ۱-۲-۴. چند مرتبی شدن کودکان
۶۱ ۱-۲-۵. کاهش حریم والدین
۶۲ ۱-۲-۶. کاهش عفاف و حیا
۶۳ ۱-۲-۲. شناختی - اعتقادی
۶۳ ۱-۲-۲-۱. تغییر سبک زندگی و باورهای پیشین
۶۵ ۱-۲-۲-۲. سست شدن سنت‌های نیکو
۶۶ ۱-۲-۳. عاطفی - روانی

۶۶	۱-۳-۲. از بین رفتن عشق و صمیمیت.....
۶۷	۲-۳-۲. فرد گرایی و کاهش تعامل.....
۶۹	۳. فرزندان.....
۶۹	۱-۳. اخلاقی - تربیتی.....
۶۹	۱-۱-۳. اعتیاد به هرزگی وانحراف جنسی در نوجوانان.....
۷۱	۲-۱-۳. بلوغ زود رس جنسی.....
۷۳	۳-۱-۳. بی‌حیایی و دریدگی در روابط خواهر و برادری.....
۷۴	۴-۱-۳. افزایش دختران فراری.....
۷۵	۵-۱-۳. افت تحصیلی.....
۷۵	۲-۳. شناختی - اعتقادی.....
۷۵	۱-۲-۳. تضعیف اعتقادات جوانان.....
۷۶	۲-۲-۳. بحران هویت.....
۷۷	۳-۳. عاطفی - روانی.....
۷۷	۱-۳-۳. اعتیاد به تماشای برنامه‌های ماهواره ای.....
۷۸	۲-۳-۳. افسردگی و گوشه گیری.....
۷۹	۳-۳-۳. پر خاشگری و خشونت.....

فصل چهارم: پیامدهای مثبت ماهواره

۸۲	۱. زوجین.....
۸۲	۱-۱. آموزش مسائل جنسی و جذابیت‌های ارتباطی.....
۸۳	۲. والدین و فرزندان.....
۸۳	۱-۲. آموزش فرزند پروری.....
۸۴	۲-۲. رشد و افزایش معلومات عمومی اعضای خانواده.....
۸۵	۳-۲. نوع دوستی و هدف یابی مشترک.....
۸۵	۴-۲. ارضای روحیه تنوع طلبی و دنبال کردن موضوعات مورد علاقه.....
۸۵	۵-۲. سرگرمی، آسایش خاطر و نشاط.....
۸۶	۶-۲. آموزشی و اطلاع رسانی.....
۸۷	۳. فرزندان.....
۸۷	۱-۳. آشنایی و پذیرش نقش جنسی.....

۲-۳. رشد هویت جنسی ۸۷

۳-۳. آموزش رفتارهای جامعه پسند ۸۸

۴-۳. الگو پذیری ۸۸

۵-۳. اجتماعی شدن ۸۹

فصل پنجم: راهکارهای مراقبت خانواده از آسیب‌های اخلاقی ماهواره

۱. راهکارهای فردی ۹۲

۱-۱. ارتباط فرد با خود ۹۲

۱-۱-۱. خود شناسی ۹۲

۲-۱-۱. تفکر و تعقل ۹۳

۳-۱-۱. شناخت جاذبه‌ها و تعمیق باورهای دینی ۹۴

۴-۱-۱. تلاش در جهت کسب فضایل اخلاقی و معنوی ۹۴

۵-۱-۱. حیا و ورزی و شرم ۹۴

۶-۱-۱. غیرت ۹۵

۷-۱-۱. عفت و پاکدامنی ۹۶

۸-۱-۱. پر کردن اوقات فراغت و اشتغال ۹۶

۲-۱. ارتباط فرد با خدا ۹۷

۱-۲-۱. یقین و معرفت ۹۷

۲-۲-۱. رعایت تقوا و پارسایی ۹۸

۳-۲-۱. عبادات ۹۸

۱-۳-۲-۱. نماز ۹۸

۲-۳-۲-۱. تلاوت قرآن ۹۹

۲. راهکارهای خانوادگی ۹۹

۱-۲. زوجین ۱۰۰

۱-۱-۲. دینداری و پرهیزکاری ۱۰۰

۲-۱-۲. محبت و ورزی و استواری عشق ۱۰۰

۳-۱-۲. حریم و ورزی و رعایت ادب ۱۰۱

۲-۲. والدین و فرزندان ۱۰۲

۱-۲-۲. تربیت بینشی و تقویت باورهای دینی ۱۰۲

- ۱۰۳.....۲-۲-۲. تأمین نیازهای روحی و عاطفی
- ۱۰۵.....۳-۲-۲. ایجاد محیط گرم و فضای سالم و با نشاط در خانواده
- ۱۰۶.....۴-۲-۲. اصلاح روش تربیتی والدین
- ۱۰۷.....۵-۲-۲. تسهیل در امر ازدواج فرزندان
- ۱۰۸.....۳. راهکارهای اجتماعی و حکومتی
- ۱۰۹.....۱-۳. اجتماعی
- ۱۰۹.....۱-۱-۳. حریم ورزی در روابط با نا محرمان
- ۱۱۰.....۲-۱-۳. امر به معروف و نهی از منکر
- ۱۱۰.....۳-۱-۳. مسئولیت پذیری
- ۱۱۱.....۴-۱-۳. فرهنگ سازی دینی
- ۱۱۱.....۱-۴-۱-۳. توجه بیشتر به مساجد
- ۱۱۲.....۲-۴-۱-۳. برتر دانستن فرهنگ خودی و احیای آن
- ۱۱۲.....۳-۴-۱-۳. ارائه سبک زندگی اسلامی به عنوان الگوی برتر
- ۱۱۳.....۲-۳. حکومتی و دولتی
- ۱۱۴.....۱-۲-۳. حوزه‌های علمیّه و علما
- ۱۱۴.....۲-۲-۳. آموزش و پرورش و آموزش عالی
- ۱۱۵.....۳-۲-۳. صدا و سیما
- ۱۱۵.....۱-۳-۲-۳. افزایش و ارتقای کمی و کیفی و نوآوری در برنامه‌های رادیو-تلویزیونی
- ۱۱۶.....۲-۳-۲-۳. تأسیس و راه اندازی کانال ماهواره برای پخش برنامه‌های ماهواره ای
- ۱۱۷.....۳-۳-۲-۳. پخش برنامه‌های سالم و جذاب برای اوقات فراغت
- ۱۱۷.....۴-۳-۲-۳. بالا بردن سطح آگاهی مردم نسبت به برنامه‌های ماهواره ای
- ۱۱۷.....۵-۳-۲-۳. جهت دار کردن برنامه‌های صدا و سیما در مسیر رشد معنوی جامعه و ...
- ۱۱۸.....۶-۳-۲-۳. الگو سازی و ترویج حجاب
- ۱۱۸.....۷-۳-۲-۳. تقویت بصیرت و رشد خرد ورزی
- ۱۲۰.....جمع بندی و نتیجه گیری
- ۱۲۲.....منابع

فصل اول: کلیات

۱. تبیین و بیان مسئله

ماهواره تکنولوژی است که در کنار نمودهای جذاب و پیامدهای مثبت علمی و ارزشی خود که باعث سازندگی، آبادانی، تسهیل ارتباط، آموزش‌های متنوع علمی و عملی می‌شود، یکسری آسیب‌ها و پیامدهای منفی را نیز به همراه دارد. کارکردهای منفی ماهواره به این دلیل است که برنامه ریزی، اجرا و مدیریت آن بیشتر به وسیله غرب و افراد وابسته به کشورهای استکباری صورت می‌گیرد. این موضوع باعث شده که ماهواره به یکی از ابزارهای اصلی تهاجم فرهنگی تبدیل شود.

با توجه به نقش اساسی نهاد خانواده در تربیت نسل جوان و شکل‌گیری تمدن اسلامی دشمن هدف اصلی خود را تضعیف نهاد خانواده قرار داده و با انتشار سریال‌ها و برنامه‌های نامتناسب سعی در جهت‌عفت زدایی از خانواده و ترویج فساد و بی‌بند و باری دارد. ما شاهد هستیم که شبکه‌های ماهواره‌ای با پخش برنامه‌های دیدنی و جذاب خود به راحتی تا درون خانه‌ها نفوذ کرده و باعث انتقال مفاهیم ارزشی فرهنگ غرب در کشورهای جهان سوم و از جمله کشورهای اسلامی شده است. یک ویژگی که ماهواره را از دیگر وسائل ارتباط جمعی متمایز کرده این است که ماهواره بر خلاف ویدئو و حتی اینترنت محتوای خود را بدون اختیار و گزینش به گیرنده خود مخابره می‌کند و گیرنده نیز به دلیل حس تنوع طلبی تلاش می‌کند از همه نمودهای جذاب و برنامه‌های آن استفاده کرده و در نتیجه خواسته یا ناخواسته تحت تاثیر برنامه‌های آن قرار بگیرد. بنابراین، قابلیت کنترل و انتخاب در ماهواره نسبت به وسائل ارتباط جمعی دیگر محدود است. با توجه به آن چه بیان شد یکی از مشکلاتی که خانواده‌های ایرانی در حال حاضر درگیر آن است اثر پذیری فرهنگی از برنامه‌های ماهواره‌ای است. در گذشته کارکرد اصلی خانواده انتقال فرهنگ و نظام ارزشی از والدین به فرزندان بود ولی در دهه‌های اخیر به دلیل رشد وسائل ارتباط جمعی و امکان دسترسی افراد به رسانه‌های گوناگون (تلویزیون، ماهواره، اینترنت، تلفن همراه) تأثیرگذاری خانواده در انتقال ارزش‌ها کم رنگ شده است. به اعتقاد برخی محققان مثل (تافلر) حتی ممکن است از طریق رسانه‌های جمعی باورها و نگرش‌هایی در افراد به وجود آید که ارزش‌های مربوط به صیانت از کیان خانواده در آینده نزدیک به کلی تضعیف شود.^۱

پژوهش‌های متعددی در باره تأثیر منفی ماهواره بر خانواده و روابط بین همسران از یک سو و والدین و فرزندان از سوی دیگر انجام شده است. تحقیقات نشان می‌دهد وقتی افراد زمان‌های طولانی از شبانه روز را به تماشای برنامه‌های غیر اخلاقی ماهواره اختصاص می‌دهند از همین طریق به انحرافات اخلاقی مبتلا می‌شوند. برخی آثار منفی ماهواره بر خانواده و تربیت فرزندان مربوط به برنامه‌هایی است که در آنها بی‌عفتی، روابط نامشروع، سقط جنین، مدگرایی، طلاق، روابط دختر و پسر، خیانت زن و شوهر به یکدیگر

۱. ر.ک: تافلر، موج سوم.

و بی‌احترامی نسبت به والدین عادی جلوه داده می‌شود. وقتی افراد این برنامه‌ها را می‌بینند، به تدریج قبح این مسائل در نزد آنها از بین رفته و در نتیجه باعث بروز اختلافات و در نتیجه فروپاشی خانواده می‌شود. بنابراین، مسأله اصلی پژوهش حاضر این است که ضمن اشاره به کارکردهای مثبت ماهواره، تأثیرات منفی آن بر خانواده از جنبه‌های مختلف (روابط بین زوجین، والدین و فرزندان و فرزندان با یکدیگر) مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۲. ضرورت و اهمیت تحقیق

با توجه به اینکه امروزه کیان خانواده به عنوان بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی مورد آماج شبکه‌های ماهواره‌ای و به اصطلاح شبیخون فرهنگی قرار گرفته است، و دسترسی آسان و فراگیر، خطرات آن را صد چندان کرده است. می‌تواند یکی از عوامل مهم تخریب و تزلزل بنیان خانواده به شمار آید که هرگونه غفلت در این زمینه خسارت‌های جبران‌ناپذیری را به همراه خواهد داشت. بنابراین ضرورت تحقیق به این بر می‌گردد که خانواده به عنوان یک نهاد مهم و اساسی در معرض تهاجم فرهنگی شبکه‌های ماهواره‌ای قرار گرفته است. و چاره‌یابی از طریق مسئولین مربوطه و مدیران خانه یعنی پدران و مادران و به تبع آن در جامعه احساس می‌شود. بنابراین، بررسی پیامدهای اخلاقی ماهواره در خانواده و آگاهی بخشی نسبت به کارکردها و پیامدهای مثبت و منفی آن، و ارائه راهکارها و مقابله با آن هدف اصلی پژوهش حاضر بوده و اهمیت آن را به روشنی بیان می‌کند.

۳. پیشینه تحقیق

با توجه به بررسی‌هایی که صورت گرفته شده، کتاب‌ها و منابعی که مستقیماً و به طور جامع به پیامدهای اخلاقی ماهواره در خانواده پرداخته باشند بسیار اندک بوده و تلاش‌های صورت گرفته بیشتر در قالب بروشورها و سی‌دی‌ها و خبرهایی است که در سایت‌ها و مقاله‌ها بیان شده است. البته کتاب‌هایی که در زمینه خانواده نگارش شده اند بسیار هستند ولی آنچه که به عنوان یکی از آسیب‌های خانواده از جمله ماهواره به آن پرداخته باشند بسیار محدود می‌باشند. آنچه در اینجا ذکر می‌شود کتاب‌ها و مقالات و پایان نامه‌هایی هستند که مستقیماً به موضوع پژوهش پرداخته اند که به مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌شود:

۱. کتاب **بشقاب‌های پشت بام مان نوشته محسن عباس ولدی**: این کتاب به وسیله انتشارات دانشگاه الزهراء (سلام الله علیه) چاپ شده است و نویسنده به طور کامل و جامع و با زبان صمیمی و قلمی روان با مخاطب صحبت کرده و در چهار بخش از دلایل خرید ماهواره گرفته تا اثرات مخرب آن در ابعاد گوناگون به خصوص در میان خانواده و راهکارها پیشنهادی را مطرح می‌کند. که به نوبه خود پژوهش ارزشمندی است.

۲. کتاب **بشقاب‌های سمی نوشته حسین امانلو**: این کتاب دارای ۳۲۷ صفحه و نه فصل است که در

این کتاب از چپستی ماهواره گرفته تا نقش آن در جنگ نرم و معرفی شبکه‌های مختلف آن و سپس به آسیب‌های فردی، اجتماعی، اعتقادی، سیاسی و استنادات آن از طریق آیات و روایات می‌پردازد. و به پیامدهای اخلاقی نظیر دعوت به فسق و فجور و نگاه آلوده و خیانت و مدگرایی و ترویج بدحجابی و بی‌حجابی در سطح جامعه و خانواده اشاره می‌کند. و هم‌چنین نویسنده به تأثیرات علمی و روانشناختی ماهواره بر انسان و اصول و راهکارها مقابله با جنگ رسانه‌ای می‌پردازد. بنابراین کتاب مورد نظرنیز می‌تواند در زمینه پژوهش مورد استفاده قرار بگیرد.

۳. کتاب نقش ماهواره در زندگی، تألیف حجت‌الله سروری: نشر جوانان موفق قم، چاپ ۱۳۹۳، این کتاب به چهار بخش تقسیم شده و نویسنده در آن به طور کامل ابتدا به تأثیرات ماهواره بر کودکان و نوجوانان و وظایف والدین در این زمینه می‌پردازد سپس در بخش سوم به تأثیرات ماهواره در خانواده و اینکه چگونه شبکه‌های مختلف ماهواره به ارزشهای خانواده حمله کرده و هدفی جز تخریب بنیان آن را ندارند می‌پردازد. همچنین ایشان در بخش آخر نیز تأثیرات مخرب ماهواره بر جامعه را بررسی می‌کند. از جمله راهکارهای مناسب ایشان برای مقابله با آسیب‌های ماهواره‌ای می‌توان به تقویت فرهنگ بومی و دفاع از ارزش‌های ملی، ارتقای سطح آگاهی خانواده‌ها و ... اشاره کرده است.

۴. مقاله‌ای با عنوان، شبکه‌های ماهواره‌ای و تغییر در کارکردهای خانواده: اثر معصومه محمدی سیف، که در فصلنامه تخصصی رسانه و خانواده فصل هفتم وابسته به پژوهش‌های صدا و سیما منتشر شده است. در این مقاله بیان شده است که رسانه می‌تواند به صورت مستقیم تمام آحاد جامعه را تحت تأثیر قرار بدهد و این تأثیر مهم از طریق تأثیر گذاری بر خانواده است. در این مقاله تلاش شده است که شرایط و امکاناتی را که در زمینه برنامه سازی در شبکه‌های ماهواره‌ای را وجود دارد بیان کند و اینکه چه طور می‌توانند مفاهیم را در قالب‌های متنوع و جذاب عرضه کنند. از این رو به راحتی سبب جذب مخاطبان بسیاری شده و زندگی خانوادگی را تحت تأثیر قرار دهند. نویسنده در بخش‌های دیگر این مقاله به عوامل گرایش به ماهواره در خانواده و اثرات مخرب آن می‌پردازد و در آخر به ارائه راهکارهایی از جمله تلاش برای تولید سریال‌های قوی متناسب با باورهای ملی و مذهبی و ارائه الگوهای مناسب و ... می‌پردازد.

۵. ویژه نامه تبلیغ: این ویژه نامه که توسط جامعه مدرسین حوزه علمیه قم منتشر شده است در بخش دوم به بحث گسترده‌ای در مورد اینکه ماهواره از خانواده ایرانی چه می‌خواهد پرداخته و می‌تواند در زمینه تحقیق راهگشا باشد.

۶. پایان نامه آسیب شناسی از ماهواره و تأثیر آن بر تضعیف بنیان خانواده: نوشته خانم سوده بی‌خانی از مدرسه علمیه فاطمیه (سلام الله علیه) شهرستان سقز، که وی در این پایان نامه به ماهیت ماهواره اشاره می‌کند و روش این پایان نامه به صورت کتابخانه‌ای می‌باشد. و همچنین اشاره می‌کند که

بخشی مهمی از زندگی مدرن امروز ماهواره به حساب می‌آید و پیش بینی وضع هوا و اطلاع از اخبار نقاط جهان و یک سری خدمات دیگر در قالب ماهواره بیان می‌شود. و سپس در بخش دیگر به آسیب شناسی ماهواره بر زندگی خانوادگی را بیان می‌کند که یکی از عوامل بحرانی خانواده ایرانی و عامل سست شدن بنیان خانواده می‌باشد. و تأثیر و تأثرات که بر فرهنگ و هویت اجتماعی می‌گذارد و بسیاری از پیامدها منفی دیگر به سبب ماهواره می‌باشد. آنچه که در معرفی این پیشینه‌ها ضروری است بیان شود این است که در این منابع بیشتر جنبه‌های کلی و پیامدهای منفی ماهواره بیان شده واز پیامدهای مثبت سخنی به میان نیامده است. و اینکه به صورت تخصصی و تنها به پیامدهای اخلاقی ماهواره بر اعضای خانواده مطالبی بیان نشده است. و تا حدودی نیز مباحث تکراری می‌باشد.

۴. پرسش‌های تحقیق

۴-۱. سؤال اصلی

پیامدهای اخلاقی ماهواره در خانواده چیست؟

۴-۲. سؤالات فرعی

۱. علل گرایش افراد و خانواده‌ها به ماهواره چیست؟

۲. آیا ماهواره علاوه بر آثار و پیامدهای منفی می‌تواند دارای آثار و پیامدهای مثبت برای خانواده‌ها باشد؟

۳. چه راهکاری برای مراقبت خانواده از آسیبهای اخلاقی ماهواره وجود دارد؟

۵. فرضیه‌های تحقیق

۱. ماهواره در بسیاری از علوم و فنون (هوا شناسی، مخابرات و فیزیک....) مسایل نظامی و آموزشی و سرگرمی ویژگی متمایزی نسبت به سایر رسانه‌ها دارند.

۲. ماهواره یکی از ابزارهای دشمنان اسلام در جنگ نرم و تهدید برای بنیان خانواده می‌باشد. (کاهش غیرت و حیا، ترویج خشونت، شکست حریم خانواده، رواج بی‌بندوباری و افزایش طلاق و...) از پیامدهای اخلاقی ماهواره می‌باشد.

۳. تقویت ایمان، تغییر سبک زندگی، تربیت صحیح خانوادگی، حذف ابزارهای تهاجم فرهنگی و شناخت آن، ساخت برنامه‌ها و سریال‌های مناسب برای پر کردن اوقات فراغت و بالا بردن کیفیت برنامه‌ها و آگاه سازی و افزایش بصیرت مردم از طریق صدا و سیما، افزایش تفریحات سالم و از جمله راهکارهای مقابله با ماهواره می‌باشد.

۶. روش پژوهش

این پژوهش از نوع کاربردی، و روش آن توصیفی - تحلیلی می‌باشد. گردآوری اطلاعات به روش کتابخانه‌ای و ابزار گردآوری، فیش برداری، بانک‌های اطلاعاتی و شبکه‌های رایانه‌ای می‌باشد.

۷. مفهوم شناسی

۱-۷. خانواده

خانواده در لغت به معنای خاندان، اصل خانه^۱ و در اصطلاح یک واحد اجتماعی ناشی از ازدواج یک زن و مرد که فرزندان پدید آمده از آن‌ها آن را تکمیل می‌کنند می‌باشد، خانواده شامل مجموعه از افرادی است که با هدف و منافع مشترک زیر سقفی گرد هم می‌آیند.^۲ ویگانه سازمان اجتماعی با دوام و همگانی است و از دیر باز در زندگی بشرهای ماقبل تاریخ وجود داشته و حتی قبل از عبادتگاه و دولت و هر سازمانی که برای تمرکز فعالیت آدمی بوجود آمده است خانواده می‌باشد. گرچه در طول تاریخ خطراتی برای آن پیش آمده و بر اثر آن نزدیک بوده است که خانواده از بین برود ولی چون روابط انسانی در این سازمان بیشتر و بهتر از سایر روابط دیگر برآورنده مهم‌ترین خواسته‌های حیاتی اوست. لذا این امر موجب شده که این سازمان بتواند به کار مستمرش ادامه دهد و از جمع به پراکندگی نگراید.^۳ بنابراین خانواده کهن‌ترین و مهم‌ترین گروه و نهاد انسانی است که در اثر تمایل جنسی زن و مرد و محبت فطری پدر و مادر نسبت به فرزندان خود به عنوان یک واحد طبیعی بوجود آمده است. به تعبیر بهتر، زندگی خانوادگی یک امر طبیعی و بر اساس نظام خلقت است نه آنکه مولود عادت و یا نتیجه تمدن باشد زیرا هرچند دانشمندان در رابطه با زندگی اجتماعی را امری قراردادی دانسته اند که انسان به اختیار خود و تحت تأثیر عوامل جبری خارجی (نه عوامل درونی) انتخاب کرده است ولی در باب زندگی خانوادگی یک نظر بیشتر وجود ندارد و آن اینکه زندگی خانوادگی بشر یک زندگی صد در صد طبیعی است یعنی انسان طبیعتاً خانواده‌گرا آفریده شده است.^۴ هم چنین در قرآن نیز آمده است:

«جَنَاتٌ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ (سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ)»^۵ (همان باغهای جاویدان بهشتی که همراه پدران و همسران و فرزندان صالحشان وارد آن می‌شدند و فرشتگان از هر دری بر آنان وارد می‌گردند. و به آنان می‌گویند سلام بر شما به خاطر صبر و استقامتتان چه نیکو ست سرانجام سرای جاویدان)

بنابراین خانواده و جایگاه آن به قدری رفیع و پر منزلت است که در منابع دینی خیمه‌ای باشکوه‌تر و بنیایی رفیع‌تر از ازدواج و تشکیل خانواده نزد خداوند تصویر نگردیده است. پیامبر اکرم (ص) می‌فرمودند: (ما بنی

۱. معین، فرهنگ فارسی، ص ۴۱۱.

۲. قائمی، نظام حیات خانواده در اسلام، ص ۲۰.

۳. دهخدا، لغت نامه، ص ۹۴۳۸، قسمت تاریخ خانواده و اشکال آن.

۴. طاهری، سیری در مسائل خانواده، ص ۲۲.

۵. رد (۱۳): ۲۳ و ۲۴.

بناء الاسلام أحبّ إلى الله تعالى من التزويج)^۱ آنچه به شکوه و رفعت این بنا که با سرشت عشق و محبت شکل گرفته می‌افزاید و سبب می‌شود تا ارکان و اجزایش در پیوند با یکدیگر به آن، زیبایی و جلا بخشد و به اهداف متعالیش دست یابد اخلاق است. لذا خانواده‌ای که در آن فضایل اخلاقی ظهور و بروز یابد و مایه پیوند اعضای آن گردد، همواره از تندباد حوادث و طوفان‌های ویرانگر در امان خواهد ماند و اهل خود را به سامان خواهد رساند.^۲

۲-۷. اخلاق

اخلاق واژه‌ای عربی بر وزن افعال، جمع مکسر خُلُق و خُلُق از ماده (خ، ل، ق) در سه لغت وضع و استعمال شده است، (خلق) (قلخ) (لخق) که با توجه به اشتقاق کبیر، در همه این لغات معنی (اندازه و تقدیر معین و ثابت) نهفته است. خُلُق به معنای سرشت و سجدیت و طبیعت است.^۳ عموم لغت شناسان خُلُق را با واژه خَلَق هم ریشه دانسته‌اند. وقتی گفته می‌شود (فلان کس خُلُق زیبایی دارد) بدین معناست که سرشت یا صفت معنوی و درونی زیبایی دارد. هم چنان که وقتی می‌گویند (فلان کس خَلَق زیبایی دارد) اشاره به ظاهر زیبا و اندام متناسب و هماهنگ اوست.^۴

راغب می‌گوید: خُلُق به کیفیاتی اختصاص دارد که با چشم دیده می‌شود و خُلُق همان سجایای اخلاقی و اوصاف درونی است.^۵ علمای اخلاق در اصطلاح نیز معنایی نزدیک به گفتار اهل لغت برای اخلاق بیان کرده‌اند. همه آن‌ها بر این امر تأکید دارند که اخلاق عبارت است از، ملکه و هیئت خاصی که در نفس انسان رسوخ دارد و مبدأ صدور رفتارهای است که بدون تفکر و تأمل و به آسانی از او صادر می‌شود.^۶ نکات برگرفته از تعریف اخلاق حاکی از این است که اولاً تأکید بر ثبات و پایداری ملکات اخلاقی و صفات نفسانی است که نسبتاً پایدارند و به آسانی قابل تغییر نیستند.^۷ ثانیاً رفتارهای اخلاقی، اعم از خوب و بد ریشه در ملکات نفسانی دارد و همانند آن به ندرت تغییر پذیر است. ثالثاً کلمه اخلاق دو کاربرد دارد: گاه به خود آن ملکات نفسانی اطلاق می‌شود و گاه بر نفس رفتار اخلاقی صادر شده از انسان ولو با فکر و اندیشه اطلاق می‌شود. در عرف عام کاربرد دوم بیشتر رایج است، وقتی گفته می‌شود فلان کس اخلاق

۱. مجلسی، بحار الانوار، ج ۱۰۳، ص ۲۲۲.

۲. آقا تهرانی و حیدری کاشانی، خانواده و تربیت، صص ۲۳ تا ۲۵.

۳. ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۰، ص ۸۶.

۴. زبیدی، تاج العروس من جواهر القاموس، ج ۶، ص ۳۳۷.

۵. راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، ذیل خلق، ص ۱۴۹.

۶. ابن مسکویه، تهذیب الأخلاق و تطهیر الأعراق، ص ۳۶.

۷. نراقی، جامع السعادات، ج ۱، ص ۲۶.

نیکو دارد برداشت عمومی آن است که رفتارش نیکوست.^۱ در کل می‌توان گفت: اخلاق عبارت است از یک سلسله خصلت‌ها، سجایا و ملکات اکتسابی که در بشر وجود می‌یابد و نوعی از بودن و چگونگی بودن را برای انسان می‌سازد.^۲ که اعم از ملکات و صفات ممدوح یا مذموح، می‌باشد که به اختیار از انسان صادر شده است.^۳

۳-۷. تربیت

تربیت مصدر باب تفعیل و از ریشه (رَبَّ) به معنی اصلاح یک چیز و سوق دادن آن به سوی کمال خواهد بود و در لغت به معنای پروردن و آموختن، پروردن کودک تا بالغ گردد را گویند.^۴ برای تربیت تعاریف متعددی ارائه شده که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود؛ تربیت عبارت است از رفع موانع و فراهم کردن زمینه برای آنکه استعدادها انسان در جهت کمال مطلق شکوفا شود.^۵ پرورش دادن، یعنی استعدادهای درونی را که بالقوه در یک شیء موجود است به فعلیت در آوردن و پروردن.^۶ همچنین به معنای ایجاد و دگرگونی به منظور دستیابی به کمال برتر و کیفیت مطلوب و فعلیت یافتن کمالات بالقوه به صورت تدریجی حاصل می‌شود. در این صورت اگر پدیده قابل رشد را از وضعیت نا مطلوب به کیفیت مطلوب و کمال برتر هدایت نمودیم او را تربیت کرده ایم و استعدادهای بالقوه آن را در جهت کمال، فعلیت بخشیده ایم. بنابراین تربیت از کمال برتر است و تربیت پذیر در جریان رشد قرار دارد.^۷ تربیت از دیدگاه اسلامی نیز به معنای ایجاد زمینه رشد در جنبه‌های مختلف عقلی، اعتقادی، عاطفی، روانی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی و ارائه راه درست اندیشیدن و نیکو زیستن به گونه‌ای که آدمی را از مرحله حیوانیت به مرتبه کامل انسانی برساند، می‌باشد.^۸ بزرگ مربی اسلام امام علی (علیه السلام) در سخنان پر بار خود بارها و بارها از این امر مهم پرده برداشته و آثار و نتایج مثبت تربیت فرزند و پیامدهای منفی به آن را بیان داشته‌اند. ایشان ثمره و محصول تربیت صحیح را پرورش فرزند صالح و پیامدهای بی‌توجهی به این امر خطیر را رشد یافتن فرزند نا صالح بر شمرده و برای هر یک از این دو آثار و نتایج مثبت و منفی بیان

۱. مصباح یزدی، *دروس فلسفه اخلاق*، ص ۹.

۲. مطهری، *خاتمیت*، ص ۱۵۸.

۳. فیض کاشانی، *المحجّة البیضاء فی تهذیب الأحياء*، ص ۱۵.

۴. دهخدا، *لغت نامه دهخدا*، ج ۵، ص ۶۶۰۱.

۵. دلشاد تهرانی، *سیری در تربیت اسلامی*، ص ۲۵.

۶. مطهری، *مجموعه آثار*، ج ۲۲، ص ۵۵۱.

۷. واتقی راد، *اخلاق و تربیت اسلامی*، ص ۲۵.

۸. اسماعیلی یزدی، *فرهنگ تربیت*، ص ۴۰.